

Դատարաններում փաստաբան լինելու իրաւունք ունէին միայն մահ-մեղականները, իսկ մահմեղական փաստաբանը, չէր կարող պաշտպանել քրիստոնեայի գործը, երբ հակառակ կողմը մահմեղական էր: Քրիստոնեան ստիպուած էր ինքը խօսել իր գործի մասին, մի այնպիսի դատարանում, որի օրէնքները բոլորովին անծանօթ էին նրան: Այս դէպքում եւս նա զրկոււմ էր իր իրաւունքը պաշտպանելուց եւ հետեւանքը լինում էր գործի տարոելը:

Ես չեմ ուզում մանրամասնաբար գրել, թէ որպէս խորամանկ շարիաթը սահմանափակում էր իսլամը չղաւանող ազգերի իրաւունքները եւ զրկում էր նրանց բարոյական եւ նիւթական բաւականութիւնից, միայն այն կ'ասեմ, թէ որպիսի որոգայթներ էր լարում նա ուրիշ ազգութիւններից որսալ դէպի մահմեղականութիւն: Աղջիկներ, տղաներ գողանալ, յափշտակել նրանց եւ բռնութեամբ մահմեղականութիւն ընդունել տալ, – դա ամենօրեայ եւ սովորական գործ էր: Բայց կային եւ այլ հնարներ, որոնք գրաւում էին քրիստոնեայի հաճութիւնը թողնել իր կրօնքը: Մահմեղականութիւն ընդունող քրիստոնեան, բացի նրանից, որ բաւականին օժանդակութիւն էր ստանում իր նոր հաւատակիցներից, բացի նրանից, որ նա գրաւում էր նրանց յարգանքը եւ վրէժխնդիր էր լինում իր հին կրօնակիցներից, եթէ ուներ մէկի հետ ո՞ր կամ թշնամութիւն, այլեւ, նա տէր է լինում բոլոր թէ շարժական եւ թէ անշարժ ժառանգութեանը, որ պատկանում էր նրա ազգակիցներին: Այլ խօսքով, որեւիցէ գերդաստանի անդամներից մէկը, մահմեղականութիւն ընդունելով, իրաւունք էր ստանում տիրել բոլոր կայքերին, ինչ որ պատկանում էր նոյն գերդաստանին: Մի այսպիսի արտօնութիւնը կարող էր գրաւել շատ անբարեխիղճ քրիստոնեաների շահասիրութիւնը, մանաւանդ երբ նրանք ընտանեկան անբաւականութիւններ ունէին միմեանց հետ: Եւ օրի-նակներ պատահում էին ոչ սակաւ:

Բացի յիշեալ աշխարհային արտօնութիւններից, որ ստանում էր նոր մահմեղականութիւն ընդունող քրիստոնեան, նա օրէնքով վայելում էր մի աւելի մեծ արտօնութիւն միւս աշխարհում, – նրա որդիքը մինչեւ եօթն սերունդ երկնքի դատաստանի առջեւ ազատ էին մնում ամենայն պատասխանատուութիւնից իրանց մեղքերի մասին. որպիսի եւ յանցանք գործած լինէին նրանք, նրանցից հարցուփորձ չէր լինելու...

Քրիստոնեաների կրօնական արարողութիւնները իրանց կատակի եւ ծաղրածութեան առարկայ դարձնելը մահմեղականների գլխաւոր զոարճութիւններից մէկն էր: Զիչ չէր պատահում, երբ խաները հարսանիք ունէին, կամ իրանց տօների ժամանակ, ուրիշ շատ կատակերգութեանց թում, բերել էին տալիս եւ հայոց քահանաներ իրանց եկեղեցական սպասով, ստի-